

УДК 342.9

І. В. ПАНОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Досліджено сучасний стан правового регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері. На підставі аналізу відповідних наукових точок зору та законодавства визначено проблеми у правовому регулюванні відповідних відносин та запропоновано заходи щодо їх узгодження; сформовано напрями подальшого реформування інформаційного законодавства.

Рух України до інформаційного суспільства викликав потребу адаптації органів публічної влади до нових соціальних відносин та спрямування їх у бажаному для України напрямку – співвідношення інтересів людини, суспільства, держави. Саме тому нагальною стає потреба підвищення ефективності системи інформаційного законодавства шляхом реформування.

Протягом останніх десятиріч в Україні спостерігається послідовний розвиток інформаційної сфери як особливої системи суспільних відносин, що виникають в усіх сферах життя і діяльності суспільства та держави в результаті одержання, використання, поширення та зберігання інформації, насамперед у сфері законодавчого закріплення права особи на інформацію та на вільне поширення її в країні і за кордоном, трансформації моделі відносин між органами державної влади та засобами масової інформації, створення національних систем і мереж інформації тощо.

В Україні відбувається стабільний розвиток і структуризація сегментів вітчизняного інформаційного ринку як системи економічних, організаційних і правових відносин щодо створення, продажу і купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг.

На жаль, сьогодні цим важливим проблемам, від вирішення яких залежить подальше удосконалення інформаційного законодавства і практики його застосування, присвячені поодинокі наукові праці, що розкривають окремі питання правового регулювання інформаційних правовідносин (В. Б. Авер'янов, А. Б. Агапов, І. В. Арістова, О. М. Бандурка, О. А. Баранов, Ю. М. Батурін, І. Л. Бачило, М. М. Биченок, В. М. Брижко, В. Д. Гавловський, В. П. Горбулін, В. Г. Заблоцький, Р. А. Калужний, В. К. Колпаков, В. В. Костицький, В. А. Копилов,

Б. А. Кормич, О. В. Кохановська, П. У. Кузнецов, З. В. Кузнецова, А. І. Марущак, О. Г. Марценюк, А. О. Рось, В. Я. Рубан, Г. П. Стежка, В. Г. Хахановський, В. С. Цимбалюк, Ю. С. Шемшученко М. Я. Швець тощо). Проте багато правових аспектів цієї проблеми залишаються недостатньо вивченими, крім того, прийняття Доктрини інформаційної безпеки зумовило появу нових напрямків державної політики України в інформаційній сфері.

У вітчизняній літературі тривають дискусії щодо сутності, правової природи феномена інформації, необхідності виділення з системи правових відносин інформаційних правовідносин. Актуальним є аналіз та узагальнення накопиченого матеріалу наукового і законодавчого характеру, спрямованого на розроблення концепції інформації як правової категорії, що дозволяє отримати цілісну характеристику інформаційних правовідносин і в світлі цього виявити особливості і проблеми правового регулювання інформаційної сфери. Тож **метою** статті є дослідження здобутків інформаційної політики України, а завданням – визначення перспектив подальшого розвитку інформаційного законодавства. Її новизна полягає в тому, що вперше надано авторський погляд на проблеми правового регулювання інформаційної сфери та запропоновано шляхи удосконалення інформаційного законодавства.

Сучасна інформаційна політика розвинених країн світу розглядається як сукупність напрямів і способів діяльності компетентних органів держави з контролю, регулювання та планування процесів в інформаційній сфері щодо одержання, зберігання, оброблення, використання та поширення інформації. Держава регулює відповідний розподіл інформаційних ресурсів, загальні принципи інформаційної

діяльності, встановлює пріоритети для забезпечення національних інтересів [1, с. 27].

Сьогодні розвинені країни світу йдуть шляхом цілеспрямованого правового упорядкування відносин у національному інформаційному просторі, що визначається юрисдикцією відповідної держави, приймають необхідні законодавчі акти, перебудовують діяльність органів державної влади, які відповідають за формування і реалізацію інформаційної політики. Виділення інформаційної проблематики як особливого напрямку державної політики є відбиттям соціально-економічних змін, що відбуваються, зростанням ролі інформації в діяльності державних органів, установ, організацій, суспільних об'єднань, громадян.

Оскільки до сьогодні інформаційне законодавство не систематизовано, напрями державної інформаційної політики визначені різними нормативно-правовими актами, зокрема законами України «Про інформацію» [2], «Про Національну програму інформатизації» [3], «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [4], Доктриною інформаційної безпеки України [5] тощо.

У той же час формування нових суспільних відносин в інформаційному суспільстві передбачає створення відповідного комплексу правового забезпечення. В усьому світі ведеться робота над удосконаленням чинного законодавства, розробленням нових нормативно-правових норм у сфері регулювання інформаційних відносин. Усі елементи суспільного життя, пов'язані з накопиченням, переосмисленням, поширенням інформації як ключового елементу інформаційного суспільства, мають бути достатньо врегульовані чітко встановленими правилами поведінки [6, с. 13].

Сьогодні в Україні щодо шляхів правового регулювання інформаційних відносин формуються два напрями: перший базується на доктрині англо-американської системи права (фрагментарне вирішення на законодавчому рівні в окремих законах проблем правового регулювання інформаційних відносин); другий – на доктрині європейської (континентальної) системи права (легальне визначення галузей законодавства та їх систематизація на рівні кодифікації).

Перший напрямок домінує в колах громадських, наукових та державних діячів, які вважають, що вирішення проблем нормативно-правового забезпечення у сфері інформаційних відносин можливо на основі ситуаційного підходу. Ця доктрина характерна для національних

систем у яких правове регулювання суспільних відносин або знаходиться на стадії зародження (просто копіювання правової системи метрополії чи запозичення положень з інших правових національних систем без урахування їх специфіки), або щодо правового регулювання яких існує певна суспільна невизначеність. Даний підхід був характерним для нормативно-правового регулювання багатьох сфер суспільних відносин на початку утвердження незалежності України. Наслідком такої правотворчої практики є те, що ряд прийнятих законів України, які прямо чи опосередковано регулюють суспільні інформаційні відносини, концептуально не узгоджені між собою, зазначені в них норми суперечать одна одній і породжують правовий хаос.

Останнім часом теорія та практика правотворення в нашій країні схиляється до другого підходу, більш традиційного для України, – юридичної доктрини легальної систематизації законодавства на рівні кодифікації. Це характерно для тих галузей законодавства, у яких множина правових норм у певній сфері суспільних відносин досягла критичної маси та щодо яких здійснено наукові обґрунтовану систематизацію на рівні легальної кодифікації [7].

Разом із тим на шляху розвитку та впорядкування інформаційних правовідносин можна виділити низку проблем, до яких, зокрема, належать:

- відсутність довгострокової державної стратегії щодо подальшого розвитку інформаційної сфери;
- недооцінювання значення інформаційно-комунікаційного аспекту в процесі демократизації суспільства, розбудови держави, її європейської інтеграції;
- недосконалість законодавства про інформацію;
- намагання суб'єктів інформаційних відносин маніпулювати громадською думкою шляхом поширення недостовірної, неповної та упередженої інформації у засобах масової інформації;
- непрозорість відносин власності щодо засобів масової інформації;
- недостатній рівень державної підтримки виробництва і розповсюдження вітчизняної інформаційної продукції;
- наявність значної кількості інформаційної продукції, що не відповідає вимогам законодавства, негативно впливає на систему суспільних цінностей, фізичний, психічний, інтелектуальний та моральний розвиток людини,

призводить до деградації суспільства;

– зловживання правом на вільне одержання і поширення інформації, в результаті чого порушуються інші фундаментальні права і свободи людини, захищені Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Конституцією України;

– висока інформаційна залежність України від зарубіжних інформаційних ресурсів;

– недостатній рівень використання української мови в аудіовізуальних (електронних) та друкованих засобах масової інформації, інтернеті;

– низька ефективність виконання державно-управлінських рішень, спрямованих на забезпечення захисту стратегічних національних інтересів на міжнародному рівні, зокрема щодо можливості контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави.

На думку автора вирішення зазначених, а також багатьох інших проблемних питань упорядкування інформаційної сфери потребує удосконалення державної інформаційної політики, зокрема щодо визначення механізму державного регулювання відносин у сфері забезпечення реалізації права кожного на доступ до інформації, зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності, сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів, сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації і гарантування інформаційного суверенітету України.

Формування системи інформаційного законодавства висунуло проблему гармонізації його на міждержавному рівні, з урахуванням міжнародного права (його провідних чинників – публічного і приватного). Сьогодні можна констатувати, що в міжнародному праві активно формується його інституція – міжнародне інформаційне право світової інформаційної цивілізації. У багатьох регіонах світу формуються міжнародні стандарти правових норм на рівні типових законів, багатосторонніх конвенцій, угод тощо.

Низка теоретиків та практиків у сфері правового регулювання суспільних інформаційних відносин пропонують механічно імплементувати (увести в систему національного права) ці норми в національне інформаційне законодавство України без глибокого порівняльного аналізу діючого законодавства. Слід погодитися з

думкою науковців, що при правотворенні недопустимо необґрунтоване копіювання зарубіжного досвіду. Гармонізацію можна проводити також шляхом внесення нового змісту в існуючі форми правових норм. До речі, саме такий спосіб застосовується в цивілізованих країнах, які раніше за Україну стали на шлях формування правового інформаційного суспільства у складі глобальної інформаційної цивілізації.

Міжнародний досвід свідчить, що у сфері суспільних інформаційних відносин за їх законодавчої легалізації передусім враховуються такі загальнолюдські принципи, як повага та гуманне ставлення до людини, її честі, гідності, репутації; презумпція невинності громадянина, приватної особи на засадах співвідношення потреб та інтересів окремих людей, їх корпорацій (об'єднань), націй, держав та світового співтовариства [8, с. 170–171].

Як зазначають вітчизняні науковці, відсутність системності в підходах до кодифікації інформаційного законодавства є однією з важливих проблем реформування інформаційного законодавства. Актуальним питанням також є підготовка та прийняття Інформаційного кодексу України, який би відповідав рівню розвитку інформаційних відносин та адекватно врегулював питання функціонування інформаційної сфери [9].

Інформаційний кодекс має об'єднати, гармонізувати й розвивати норми і принципи суспільних відносин, що визначені в законодавстві України; враховувати ратифіковані Україною міжнародні договори; легалізувати позитивні звичаї у сфері інформаційних відносин та норми суспільної моралі, загальнолюдські цінності, визначені в Статуті ООН, Декларації прав людини, Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод й інших загальноприйнятих міждержавних нормативних актах, які сьогодні відіграють роль стандартів, що визначають цивілізованість не лише окремої країни, але й світового співтовариства в цілому.

На підставі викладеного можна визначити основні напрямки подальшого реформування інформаційного законодавства:

– приведення законодавства про інформацію у відповідність до сучасних вимог, адаптація його до норм та стандартів законодавства Європейського Союзу, зокрема впровадження демократичних стандартів щодо реалізації права кожного на доступ до інформації;

– урегулювання відносин, які виникають у процесі провадження журналістами та іншими

працівниками засобів масової інформації професійної діяльності;

– забезпечення прозорості відносин власності стосовно засобів масової інформації;

– запровадження дієвого державного, парламентського та громадського контролю за дотриманням вимог законодавства про інформацію і встановлення відповідальності за його порушення;

Відображення зазначених положень у національному законодавстві надасть можливість створити політико-правові, економічні, організаційні та матеріально-технічні умови для формування сучасної моделі державної інформаційної політики; гарантувати реалізацію

конституційних прав людини на свободу вільного вираження своїх поглядів і переконань як основоположного елементу демократичного суспільства; забезпечити захист прав кожного на одержання, використання, зберігання інформації з будь-якого джерела, не забороненого законодавством, і на поширення її в Україні та за кордоном; забезпечити пріоритетний розвиток національних інформаційних ресурсів; сприяти побудові в Україні розвинутого інформаційного суспільства як органічного сегмента глобального інформаційного співтовариства та інфраструктури, впровадженню новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, захисту національних культурних цінностей.

Список використаної літератури

1. Брижко В. М. Про сучасну інформаційну політику / В. М. Брижко // Правова інформатика. – 2009. – № 2 (22). – С. 27–40.
2. Про інформацію : закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
3. Про Національну програму інформатизації : закон України від 4 лют. 1998 р. № 74198-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27. – Ст. 181.
4. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
5. Про Доктрину інформаційної безпеки України : указ Президента України від 8 лип. 2009 р. № 514/2009 // Офіційний вісник. – 2009. – № 20. – Ст. 677.
6. Новицький А. М. Інформаційне законодавство України: окремі питання систематизації / А. М. Новицький, Т. С. Касянюк // Правова інформатика. – 2009. – № 2 (22). – С. 13–21.
7. Проект Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bezpeka.com/ru/lib/art519.html>. – Назва з екрану.
8. Швець М. Я. Основи інформаційного права та концепція формування системи інформаційного законодавства України / М. Я. Швець, Р. А. Калужний, В. Д. Гавловський, В. М. Гуцалюк, В. С. Цимбалюк // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». – 2001. – Т. 19. – Ч. 1. – С. 168–172.
9. Потреба часу – створення Інформаційного кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=70301&cat_id=64654. – Назва з екрану.

Надійшла до редколегії 15.12.2010

ПАНОВА И. АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Исследовано современное состояние правового регулирования общественных отношений в информационной сфере. На основании анализа соответствующих научных точек зрения и законодательства определены проблемы в правовой регламентации соответствующих отношений и предложены меры по их согласованию; сформированы направления последующего реформирования информационного законодательства.

PANOVA I. ACTUAL ISSUES OF INFORMATIONAL LEGISLATION REFORMING

Modern consisting of the legal adjusting of public relations of informative sphere is explored. On the basis of analysis of the proper scientific points of view and legislation problems in the legal adjusting of the proper relations are determined and measures are offered on their concordance and the vectors of their subsequent development are formed.